

«Затверджую»

Ректор Рівненського державного
гуманітарного університету
проф. Костомаровський Р.М.

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Шебликіної Т. А. на тему: «Теоретико-методичні засади моніторингу навчальних досягнень студентів гуманітарних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09-теорія навчання

В умовах суспільно-політичного, економічного і соціально-культурного розвитку українського суспільства, руху в напрямі до інтеграції в єдиний світовий освітній простір перед національною системою освіти постають важливі стратегічні завдання.

Нові виклики потребують адекватної модернізації освітньої системи, як провідного чинника соціокультурного відтворення успішної життєдіяльності людини, її подальшого вдосконалення, що зумовлює підвищення вимог до професійного рівня сучасного вчителя. Підвищення якості його підготовки неможливе без ефективного моніторингу навчальних досягнень майбутнього фахівця.

У цьому зв'язку дисертаційне дослідження Шебликіної Таміли Анатолівни на тему: «Теоретико-методичні засади моніторингу навчальних досягнень студентів гуманітарних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів» є актуальним і своєчасним.

Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Основні результати

дослідження опубліковано в 54 наукових працях, із них 47 одноосібних; в т. ч. монографія-1, 24 статті у фахових виданнях, 2 підручники, 18 тез у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 488 сторінок, основного тексту - 368 с., 789 найменувань у списку використаних джерел, з них на іноземній мові-38. Автореферат відповідає змісту і структурі дисертації. Кандидатську дисертацію Шебликіна Таміла Анатоліївна захистила у 2001 році.

Аналіз наукових праць з проблем моніторингу, ознайомлення з практичним досвідом роботи вищих педагогічних навчальних закладів дали можливість дисертантці виявити, правильно і коректно сформулювати низку суперечностей на рівнях концептуалізації освітнього моніторингу, організації та змісту моніторингу навчальних досягнень майбутніх учителів-гуманітаріїв, та навчальних досягнень студентів гуманітарних спеціальностей.

У роботі сформульовано мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, провідну ідею та концепцію дослідження, у ній виокремлено мето- дичний, теоретичний і технологічний концепти, сформульовано загальну і часткові гіпотези, методи досліджень, наукову новизну та теоретичне і практичне значення результатів дослідження, досить переконливо представлено апробацію результатів на міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях.

У першому розділі дисертантка розглядає моніторинг як педагогічну проблему, дає глибокий ретроспективний аналіз виникнення та розвитку моніторингу, відзначаючи, що ідеї щодо здійснення моніторингової діяльності виявлено давно, водночас сам термін, що походить від латинського слова *monitor* - «той, що дивиться вперед, той, що застерігає, той, що попереджає», був уведений у науковий обіг набагато пізніше.

У розділі дисертантка розкриває вклад різних вчених у дослідження проблеми моніторингу, зокрема називає прізвища Йорданського, Блонського, Васильєва, Бабанського, Конаржевського, Поташника, Розенберга та інших. а також прізвища зарубіжних педагогів.

У таблиці 1.1 (стор.32) зібрані визначення моніторингу різними авторами, як системи, в інших таблицях зібрані визначення моніторингу як процесу, як технології, як форми, як відповідних діагностичних та оцінювальних процедур, методів і способів дій. Відмітимо, що в цьому контексті дисертантка здійснила досить вагомий обсяг дослідницької роботи, провела серйозну класифікаційну і систематизаційну роботу. Важлива робота проведена і щодо виокремлення видів, форм та загальних ознак моніторингу, створення його моделей. Моніторинг навчальних досягнень авторка дисертації розглядає і як ключовий елемент моніторингу якості вищої освіти.

В останній час увагу багатьох науковців привертає проблема якості освіти взагалі. З різних точок зору якість освіти розглядається як відповідність досягнутого рівня засвоювання знань запланованому результату. Це комплексна характеристика, що відображає діапазон і рівень освітніх послуг, це багатогранне методологічне поняття.

Дисертація наводить на думку, що традиційні форми діагностики і результатів навчальної діяльності особистості за формальною ознакою (відсоток успішності, кількість виховних заходів тощо) вичерпали себе, а тому виникла потреба в пошуку, розробці й реалізації нового достовірного діагностичного об'єктивного підходу. Такий підхід передбачає регулярне отримання проміжних, окремих і підсумкових результатів навчально-виховної діяльності в закладах освіти, відстеження того, як реалізуються життєві та професійні плани випускників через певну кількість років після закінчення вишу. Тому звертається увага на необхідність оцінювання таких аспектів якості навчальної діяльності студентів а саме: їхньої

підготовленості до професійної праці, до здійснення безперервної освіти, прояву студентами соціальної активності, готовності їх до самовизначення в різних сферах життєдіяльності, дотримання норм і правил культуровідповідного проживання, потреби людини в поведінці соціально корисного дозвілля, стану здоров'я, сформованих санітарно-гігієнічних умінь, навичок, звичок особистості.

Дисертантка аналізує поняття досягнення, засвоєння, результату. Досить ґрунтовно аналізуються різні позиції досягнень щодо поняття "навчальні досягнення". На основі аналізу позицій багатьох дослідників, вона пише, що під навчальними досягненнями розуміє позитивний результат навчальної діяльності студентів. Причому такий результат сприймається не як самоціль, а як засіб забезпечення якісної професійної підготовки майбутнього фахівця. Далі дисертантка пише (с.77), що таке розуміння навчальних досягнень узгоджується з трактуванням цього поняття, поданим у вітчизняних нормативних освітніх документах. Адже про ефективну підготовку кваліфікованого фахівця можна говорити лише тоді, коли весь процес цієї підготовки та кожен її фрагмент завершується позитивним результатом.

Своє тлумачення має й поняття "моніторинг навчальних досягнень студентів". Вона доходить висновку, що моніторинг навчальних досягнень студентів забезпечує збирання, опрацювання, аналіз та інтерпретацію інформації про поточні та остаточні результати здобуття ними вищої освіти, дозволяючи оцінювати процес отримання цих досягнень та його результатів, а також здійснювати прогноз їх подальших змін і корекцію (с.79).

Увесь четвертий підрозділ 1-го розділу присвячено розкриттю специфіки моніторингу навчальних досягнень студентів гуманітарних спеціальностей педагогічних вишів. Дисертантка правильно відмічає, що специфіка моніторингу навчальних досягнень майбутніх учителів гуманітарних

дисциплін значною мірою зумовлюється особливостями вивчення ними цих дисциплін як фахових для обраного профілю навчання. У зв'язку з цим уточнюється слово "гуманітарний". Термін "гуманітарний" виник багато століть тому, однак інтенсивний розвиток гуманітарного знання розпочався лише в ХІХ столітті.

Як свідчить аналіз наукової літератури, наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст. роль гуманітарних знань у житті суспільства ще більше зросла. Наявна ситуація є наслідком насамперед сучасного "когнітивного" повороту в науках про людину й суспільство на етапі розбудови індустріального суспільства основну увагу науковці приділяли вивченню питань проектування довкілля, покращення матеріально-технічного оснащення життя людини, удосконалення способів її діяльності. Однак трансформація суспільства в нову інформаційну модель зумовила зміни акцентів у проведенні наукового пошуку, в яких центральне місце серед об'єктів дослідження посіли проблеми особистості й суспільства. Дехто з учених основну причину підвищення соціальної значущості гуманітарних наук бачить у загальному падінні рівня моральної, духовної культури членів суспільства, які більше зорієнтовані на реалізацію бізнес-цінностей, розширення комерційної діяльності, збільшення грошових прибутків та розв'язку інших суто матеріальних проблем, ніж на особисте самовдосконалення.

Підкреслюється також, що сьогодні на розвиток гуманітарних наук у всіх країнах значною мірою впливають засоби масової інформації та комунікації. Адже потрібно мати на увазі, що ці засоби не відображають оточуючий світ, а його репрезентують, отже подають інформацію для споживача з погляду репрезентатора.

Відомий педагог В.Краєвський підкреслює, що головне призначення гуманітарних наук полягає в тому, щоб отримати нові достовірні знання про людину й різні аспекти її життєдіяльності. Причому він не

погоджується з тим, що дехто вважає гуманітарне пізнання неточним і необ'єктивним. На його думку об'єктивне знання може бути отримане не тільки на кількісному, але й на якісному рівні. У межах гуманітарного дослідження людина є і його суб'єктом і об'єктом.

Другий розділ дисертації присвячено концептуальним засадам здійснення моніторингу навчальних досягнень студентів гуманітарного профілю у вищій педагогічній школі. У ньому розглядаються системний і синергетичний підходи в здійсненні моніторингу, особистісно-діяльнісний, акмеологічний, компетентнісний, аксіологічний, герменевтичний і деонтологічний.

Є намагання авторки дисертації розкрити методологічну основу дослідження, розглянувши закони діалектики, закони теорії пізнання такі як закон єдності і боротьби протилежностей, закон заперечення заперечень, закон переходу кількісних змін у якісні. Однак, як пише С.У.Гончаренко, теорія пізнання є всього лише дисципліна, яка пояснює просто пізнавальну діяльність людини. Методологія - наука про організацію пізнавальної діяльності, але в дисертації цей аспект чомусь не розглядається.

Розглядаючи компетентнісний підхід, дисертантка обмежилась загальними міркуваннями, при цьому поза уваги пройшло те, що у компетентності, у його структурі центральне місце належить саме умінням, а знання відіграють лише обслуговуючу роль, в той же час як операціональну функцію виконують саме уміння. Тому компетентність й володіє практичною спрямованістю, саме тому її варто розглядати як органічну готовність і здатність до застосування системи компетенцій.

Проаналізувавши розкриття різних підходів, ми звернули увагу на те, що авторка дисертації центр своїх міркувань зміщує у бік науково-методологічного обґрунтування, оголюючи таким чином теоретико-прикладний, що однак надає більшої ваги описовості, а не доказовості самої роботи.

У третьому розділі йдеться про науково-методичне забезпечення моніторингу, яке дисертантка пов'язує із використанням можливостей педагогічного моделювання. Вона аналізує розроблені різними авторами моделі моніторингу.

Аналізуючи можливості внутрішнього моніторингу, незаслужено мало уваги приділено моніторингу навчальних досягнень на основі рівнів засвоєння знань, на основі таксономії Блума, на основі розщеплення елементів Блума рівнями засвоєння знань.

На стор. 224 представлено модель системи моніторингу навчальних досягнень студентів-гуманітаріїв. Уважне вивчення цієї моделі показує, що це більше модель самого моніторингу, ніж модель системи моніторингу.

Значну увагу дисертантка приділила питанню принципів моніторингу навчальних досягнень студентів гуманітарних спеціальностей, підкреслюючи те, що вони відповідають основним закономірностям здійснення моніторингової діяльності в галузі освіти. В табл. 3.1.(ст..231) зведені усі принципи освітнього моніторингу, які пропонуються різними авторами.

Далі у вигляді узагальнень формулює принципи моніторингу навчальних досягнень студентів гуманітарних спеціальностей, аналізує функції моніторингу, однак зауважимо, що це функції самого моніторингу, а не системи моніторингу.

В організаційно-проектувальному блоці розглядаються організаційно-педагогічні умови реалізації моніторингу, формулюються чотири таких умови.

У розкритті змістово-технологічного блоку вона виходить з того, що суб'єктами моніторингу є всі учасники освітнього процесу, що дозволяє їй виділити різні рівні моніторингу.

Питання технологічності моніторингу аналізується крізь призму бачення цього питання різними авторами. На нашу думку послідовність тих етапів, які пропонуються дослідниками моніторингу не вкладається у поняття

алгоритму дій, а тому дуже сумнівно моніторинг називати технологією в істинному розумінні цього слова.

Четвертий розділ присвячено експериментальній перевірці ефективності системи моніторингу. Розкриття цього розділу здійснено за прийнятою схемою, тому у нас ніяких зауважень не виникає, за винятком наступного: студенти яких курсів брали участь в експериментальній роботі, друге - як правило, коли доводиться експериментально перевіряти багато важливих питань, то спочатку проводять окремі дослідження, тому цей розділ називають дослідно-експериментальним.

Далі-насторожує кількість людей, що брали участь в експерименті: 659,647,856,859. Цими числами важко оперувати під час обчислень. Як правило намагаються округлити такі числа, тим більше, що є можливість вилучення із загального списку деяких учнів чи студентів з метою забезпечення чистоти експерименту. Є низка й інших запитань щодо чистоти експерименту.

Загальні висновки в цілому відповідають меті і завданням дослідження хоча дуже широкі в оформленні.

Позитивно оцінюючи проведену роботу щодо виконання мети і завдань дослідження, зупинимось ще на окремих питаннях, які на наш погляд є дискусійними або викликають запитання.

1. Розглядається питання якості освіти, а фактично йде мова про якість підготовки спеціалістів, або про якість навчально-виховного процесу (ст.63). Зрозуміло, що є різні інтерпретації поняття якості (табл.1.3). Проте відомо, що якість має три рівні визначення: предметний, функціонально-структурний і третій - системний рівень, це найвищий рівень якості. Інтереси і специфіка даного дослідження вимагають того, щоб був розглянутий третій - системний рівень якості моніторингу.

2. Авторка дисертації орієнтується в самій роботі на суб'єктно-суб'єкту взаємодію типу викладач-студент, студент-студент. Проте ніде навіть не

згадується суб'єктно-об'єктна взаємодія, а вона має місце в навчальному процесі, бо для викладача дуже часто студент є об'єктом його дій, а тому важливо розкрити сам процес трансформації студента – об'єкта в студента-суб'єкта, що дуже важливо і для моніторингу навчальних досягнень.

3. У роботі часто вживається поняття "навчальна діяльність", змістове наповнення якого затушовано. В дійсності ця діяльність розкладається на два види, які відрізняються між собою різними об'єктами (предметами) діяльності. Перша діяльність пов'язана з перетворенням змістового об'єкта вивчення, отже з одержанням інформації, а друга пов'язана із перетворенням досвіду суб'єкта учіння. Другий вид діяльності фактично пов'язаний із наданням інформації статусу знань.

4. Як це слідує з мети і завдань дослідження дисертантка повинна була розробити систему моніторингу і виявити вплив цієї системи на рівень професійної підготовки майбутніх вчителів-гуманітаріїв. Але що означає розробити будь-яку систему?

Встановлено, що будь-яка система, незалежно від її предметно-змістового навчання володіє своєрідним системним каркасом, який утворюється дією зв'язків між такими складовими системи:

- рівень ієрархії системи, він визначається зв'язками субординації та зв'язками координації;
- функція системи, вона розкриває суть призначення;
- елементи систем - вони між собою взаємодіють, що приводить до виникнення системної властивості;
- системоутворювального чинника, який забезпечує взаємодію елементів і сприяє виникненню структури системи;
- структура системи, вона утворюється в наслідок дії схеми зв'язків;

- емерджентна властивість системи, тобто системна властивість, яка породжується взаємодією елементів. Ця властивість діє на елементи (у вигляді реляційного впливу дії) підганяючи їх під себе.

Ці елементи міцно між собою зв'язані, утворюючи міцну структуру, яку називають каркасом системи. Тому не можна розробити системи, не наповнивши цей каркас конкретним предметним змістом. З невідомих причин ця методика не була використана.

5. У дисертації багато місця приділено тестовій діагностиці навчальних досягнень студентів гуманітарних спеціальностей, однак відсутній глибокий опис рівнів засвоєння знань і їх вимог до змісту тестових завдань, адже відомо, що розробка тестового завдання без врахування одного з таких рівнів як розуміння розпізнавання, репродуктивний, продуктивний і творчий взагалі неможлива.

6. У роботі дуже часто вживається термін "структурний компонент". Коли мова йде про систему з цього приводу зауважимо, що термін "компонент" - це будівельний матеріал для побудови системи. Про нього говорять тоді, коли ще системи немає, а отже і немає ніякої структури, бо структуру має лише система. У процесі створення системи має місце перетворення, трансформація компонента в елемент, тому система складається не з компонентів, а з елементів.

7. Відповідно до сформульованої гіпотези систему моніторингу формують концептуально-цільовий, організаційно-проектувальний, змістово-технологічний блоки, і значить уся увага спрямована на формування цих блоків. Проте залишається відкритим питання щодо того, який зв'язок мають ці блоки з кожною характеристикою системи моніторингу

8. Нарешті важливо встановити, в якій мірі проблема розробки теоретико-методичних засад моніторингу перекривається проблемою розробки системи моніторингу і її впливу на якість підготовки вчителя-гуманітарія.

Вказані вище зауваження ми не відносимо до недоліків роботи, отже вони не знижують загальної її позитивної оцінки. Окремі з них мають дискусійний характер, інші викликають запитання, пошук відповіді на які вимагає додаткового часу і сил.

Таким чином, підсумовуючи вище викладене, зазначимо, що докторська дисертація Шебликіної Таміли Анатоліївни на тему "Теоретико-методичні засади моніторингу навчальних досягнень студентів гуманітарних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів" є самостійно виконаним науково-педагогічним дослідженням, відповідає всім вимогам, які пред'являються до робіт такого рівня, а її автор Шебликіна Т. А. заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 - теорія навчання.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету

І.В.Малафійк

І. Малафійк
І.В.Малафійк
Завідувач кафедри педагогіки, менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету
10.01.2017

